

„Ukázková rasová vražda” (Vražda Tibora Berkiho v českém tisku)

Jiří Homoláč

1. Úvod

Dne 13. května 1995 vnikli ve Žďáru nad Sázavou čtyři mladí muži ve věku od sedmnácti do jednadvaceti let násilím do domu obývaného romskou rodinou Berkiových. Jeden z nich udeřil dvačtyřicetiletého Tibora Berkiho několikrát baseballovou pálkou do zátylku a způsobil mu smrtelná zranění (viz ČTK 15.5.95 19.5.95). Shodou okolností byl týž den v Letech u Písku za přítomnosti prezidenta republiky odhalen pomník Romům, kteří za druhé světové války zahynuli v tamějším koncentračním táboře (viz např. článek *Havel odhalil pomník romským obětem války*, Práce 15.5.95, s. 1). Následující analýza textů, které se vztahují k smrti Tibora Berkiho a/nebo k tomu, co po ní bezprostředně následovalo (mimořádná porada svolaná premiérem, návrh na přísnější postih rasově motivovaných trestných činů, pohřeb oběti, vystoupení poslance Body v Poslanecké sněmovně atd.), vychází ze souboru 31 zpráv ČTK a 114 novinových textů¹ (zpráv, reportáží, komentářů, anket, rozhovoru a dalších žánrově obtížněji zařaditelných textů) z období od 15.5.95 do 1.6.95.

2. Popis události

2.1 Oběť

V prvních zprávách byl Tibor Berki označován jako „Rom”, viz titulky *Ubili Roma baseballovou pálkou* (Právo 16.5.95, s. 5), *Roma ubili baseballovou pálkou* (MFD 16.5.1995, s. 21) a pojmenování „*dvačtyřicetiletý Rom*”, „*43letý Rom*” (MFD 16.5.95, s. 21, Právo 16.5.95, s. 5); „*Rom ze Žďáru nad Sázavou*” (Blesk 16.5.95) či „*Rom Tibor B.*” (LN 16.5.95, s. 4).² V analyzovaných novinových textech se o oběti nejčastěji píše jako o otci pěti dětí, který byl ubit ve svém vlastním domě a před zraky rodiny, srov. např. titulky *Skini utloukli otce pěti dětí. Rodina z hrůzy utíká* (Expres 16.5.95, s.1) nebo *Děti sledovaly, jak jim skin umlátil otce* (MFD 17.5.95, s. 3). Vůbec nejdůležitější charakteristikou oběti je to, že šlo – podle mínění sousedů, policie, představitelů města i krajského státního zástupce Coufala – o slušného Roma, tj. Roma, který má vlastní dům, stará se o rodinu, chodí do práce a nebyl trestán.

¹ Excerptoval jsem Lidové noviny (LN), Rudé Právo (Právo), Mladou frontu Dnes (MFD), Zemědělské noviny (ZN), Svobodné slovo (SS), Práci (P) a Denní telegraf (DT).

² Etnická příslušnost rodiny Berkiových byla rozhodující i pro pachatele; ti na ni totiž zaútočili proto, že se rozhodli postrašit „*nějaké Romy*” (viz např. MFD 24.5.95). Samy oběti se ale kategorizovaly jinak: jako Maďaři a jako chudí, resp. sociálně inferiorní:

Expres 16.5.95

(...)

„Nevím, co jim na nás vadilo, vždyť máme maďarskou národnost,” vzlykala paní Anna, která se stále nemůže smířit s myšlenkou, že muž již není mezi živými.

(...)

„Manžel musel zemřít, protože jsme nedostali pořádný byt a bydleli v téhle barabizně stranou od lidí,” usoudila nešťastná vdova.

(...)

MFD 17.5.95, s. 3

Děti sledovaly, jak jim skin umlátil otce

(...)

Policie i sousedé charakterizují rodinu jako slušnou, ale chudou. Matka byla doma, otec pracoval v pekárně. Vědělo se o nich, že občas si půjčují od známých po stokoruně, ale peníze vždy vraceli.

(...)

(R. Bartoníček, J. Haid)

Expres 16.5.95, s. 1

Skini utloukli otce pěti dětí. Rodina z hrůzy utíká

(...)

Žďárský starosta Jaromír Brychta je útokem na romskou rodinu velice znepokojen. "Patřili k slušným lidem, on byl jedním z mála Romů, kteří chtěli pracovat."

(...)

(aza)

ČTK 17.5.95

(...)

Coufal potvrdil, že napadení Romové jsou velmi slušná rodina a „v minulosti se proti zákonu neprovinili“, včetně napadeného otce, který pracoval v pekárně.

(...)

Důležité přitom je, že výše uvedený výrok žďárského starosty a zvláště pak formulace „Podle ředitele žďárské policie Jiřího Obra šlo o byt občana romského původu, který však 'se zákonem neměl nikdy žádné problémy'“ z první zprávy ČTK (15.5.95) představují Tibora Berkiho jako výjimečného a vlastně nereprezentativního člena romské menšiny.

2.2. Pachatelé

V prvních zprávách se objevují zejména pojmenování „mladíci“, „mladí muži“ (LN, MFD, Právo). Ta na jedné straně podávají velmi povšechnou charakteristiku útočníků, umožňující vyhnout se při nedostatku informací od policie jednoznačnému pojmenování „skinheadí“, na straně druhé potvrzují obecně sdílenou představu, že pachatelé rasově motivovaných činů jsou mladí lidé.³ K tomu srov. např. formulaci „čtyři kluci z dlouhé chvíle utloukli otce romské rodiny“ (Právo 23.5.95, s. 4), následující komentář Denního telegrafu (DT) a pasáž z prezidentova rozhlasového pořadu Hovory v Lánech.

DT 19.5.95, s. 3

Rasismus a nacionalismus jako sociální infekce mnoha občanů

(...)

Nejdříve je nutné vědět, jak a kde mohou vyrůst mladíci, kteří zabíjejí pro jinou barvu pleti baseballovou pálkou či nožem. Až bude známo prostředí, které podporuje rozvoj této sociální infekce, bude čas hledat i vakcínu proti nemoci rasismu a nacionalismu, jejíž bakterie sídlí v hlavách mnoha lidí.

(I. Jemelka)

ČTK 21.5.95

(...)

³ Srov. také reportáže o rodičích útočníků, viz *Roma Tibora Berkiho zavraždil rasismus. Matka (38) obviněného skina (17) hájí slovy „Vždyť je to puberták!“* (Expres 20.5.95) a *Rodiče skina vyšetřovaného kvůli vraždě prožívají šok* (MFD 24.5.1995). V obou se objevuje obraz mladíků svedených špatnými kamarády, skinheady.

Havel poukázal na to, že mnohdy mladí chlapci, kteří do jisté míry nevědí, co činí a vytahují se jeden před druhým, mají pocit, že se stanou hrdiny a získají autoritu, když budou „někde něco křičet proti Romům“. Prezident v této souvislosti zdůraznil význam soustředěné výchovy.

(...)

Přestože se v prvních zprávách v seriózním tisku o pachatelích píše jako o mladících, formulace typu „Členství v hnutí skinheads mladíci popírají. Pouze M.K. přiznává, že s hnutím sympatizuje - policie u něj také zajistila symboly hnutí“ (LN 16.5.95. s. 4) vycházejí stejně jako texty Blesku a Expresu, ve kterých jsou pachatelé od počátku označováni jako „skinhead“⁴, z předpokladu, že skinheadi a Romové patří k sobě, tvoří – slovy etnometodologie – relační pár⁵. Nebýt Romem nebo skinheadem se tak stává jednou z charakteristik většinového my, viz titulky komentáře *Skini, Romové, my* (Právo 23.5.95, s. 4).

2.3 Smrt Tibora Berkiho

Násilný akt sám je i ve stylově neutrálních zprávách popisován pomocí pojmenování „ubít“ (viz titulky *Roma ubili baseballovou pálkou*, MFD 16.5.95, s. 21), „utlouct“ (*Skini utloukli otce pěti dětí*, Expres 16.5.95, s. 1) nebo „umlátit“ (*Děti sledovaly, jak jim skin umlátí otce*, MFD 17.5.95, s. 3). V komentářích, jejichž autoři rasově motivovaný zločin a rasovou diskriminaci odsuzují zcela jednoznačně, je pak násilná smrt Berkiho popisována s velkou mírou expresivity.

P 17.5.95. s. 1

Musel zemřít Tibor Berky?⁶

V sobotu umlátí dva skini ve Žďáru nad Sázavou k smrti třiačtyřicetiletého Tibora Berkyho v jeho vlastním bytě. Baseballovou pálkou nadělali z lebky otce pěti dětí kaši proto, že byl Rom.

(...)

(J. Hajný)

MFD 24.5.95, s. 13

Berkiho Lethé

(...)

Smrt Cikána⁷ Berkiho, kterému před vlastními dětmi vymlátí skinheads mozek z hlavy, se týká české demokracie. Komu by se příměr zdál silný, nechť si představí, že “bílí” jsou v menšině a baseballové pálky rozbíjí necikánské hlavy (...)

(I. Gabal)

Na rozdíl od referování o klatovském případu, kde také došlo k násilnému porušení domovní svobody a k smrtelnému zranění, ovšem nikoli „slušného“, ale několikrát trestaného Roma (srov. v tomto sborníku příspěvek *Jedna podoba mediálního diskursu o Romech*), věnoval tisk pozornost i tomu, jak událost vnímaly

⁴ Viz titulky *Skini vraždili baseballovou pálkou. Holé lebky ubily Roma ze Žďáru nad Sázavou* (Blesk 16.5.95), *Skini utloukli otce pěti dětí* (Expres 16.5.95) a pojmenování *holé lebky* (Blesk 16.5.95), *hololebí mládenci* (Expres 16.5.95) či *skinský výrostek* (Expres 16.5.95). Následující citát ukazuje, nakolik je vnímání Expresu a jeho informátorů v zasetí rasových představ: „Po čtvrtém účastníkovi ‘razie’ na romskou rodinu policie stále pátrá (...) Svědci udávají, že má obličej s výrazně ‘árijskými’ rysy“ (Expres 19.5.95).

⁵ K tomu srov. Nekvapil, 2000/2001, s. 43: „Jde o takové páry kategorií, jako jsou „manžel-manželka“, „přítel-přítel“, „rodič-dítě“, „nadřizený-podřizený“ (v práci). Charakteristické je pro tyto páry kategorií to, že vůči sobě (tj. vůči své „párové kategorii“) mají zřetelná práva a povinnosti a vůbec typická očekávání, například pokud jde o poskytnutí pomoci (...) Příznačné je pro tyto inventáře kategorií také to, že jestliže jeden z členů těchto párů (v komunikaci) chybí, je postrádán.“

⁶ Psaní příjmení oběti zpočátku kolísalo.

⁷ Zde srov. i citátové užití pojmenování „Cikán“, na jiných místech textu totiž autor píše o Romech.

oběti. Viz článek *Děti sledovaly, jak jim skin umlátíl otce* (MFD 17.5.95, s. 3) a následující ukázkou.

Expres 16.5.95, s. 1

Skini utloukli otce pěti dětí. Rodina z hrůzy utíká

(...)

“Ten s pálkou mě chtěl také praštit, ale uhnula jsem, takže jsem to schytala jen do ramene. Začala jsem z okna ječet o pomoc. Naštěstí sousedka odnaproti hned volala policii a záchranku. Kdybych nekřičela, tak snad pobijí i děti,” naříkala paní Anna, která byla nucena bezbranně přihlížet, jak skinský výrostek baseballovou pálkou vši silou mlátíl do hlavy jejího manžela. “Otec se začal bránit holýma rukama, ale neměl šanci. Všechno trvalo asi pět minut. Ten druhý bez pátky chytil sekýrku se železným topůrkem, která ležela v kuchyni, a začal rozbíjet zařízení. Sekal do všeho jak pomínutý, až létaly třísky. Rozmáchl se i po mně, ale skrčil jsem se. Pak šel na otce,” doplnil horor sobotní noci rodiny Berkyových syn Jaroslav.

(...)

(aza)

O smrti Tibora Berkiho se od počátku psalo jako o vraždě, viz *Skini vraždili baseballovou pálkou* (Blesk 16.5.95, s.1), resp. o rasově motivované vraždě, srov. *Tři mladíci obviněni z rasové vraždy* (LN 16.5.95, s. 4, viz též LN 17.5.95, s. 1, ZN 17.5.95, s. 1 a DT 17.5.95, s. 1,2). Podle brněnského krajského státního zástupce P. Coufala šlo dokonce o ukázkovou rasovou vraždu, jaká do té doby v České republice nebyla spáchána, a to proto, že napadení nemělo jinou než rasovou motivaci.⁸

ČTK 17.5.95

Coufal: Žďárský případ je patrně ukázková rasová vražda

Případ Roma ze Žďáru nad Sázavou, kterého čtyři mladíci napadli a zabili baseballovou pálkou, je, jak se zatím zdá, ukázková rasová vražda, jaká se v České republice dosud neobjevila. V rozhovoru pro ČTK to dnes prohlásil krajský státní zástupce v Brně Petr Coufal.

Všechny okolnosti totiž podle něj nasvědčují tomu, že mezi pachateli a obětí nebyly vůbec žádné osobní vztahy a vůbec se neznali. “Jedinou motivací, která se zatím ukazuje, je právě rasový podtext,” zdůraznil státní zástupce.

(...)

Poznamenal, že svolání úterní porady ministrů k případu se vůbec nediví, protože “tato vražda se skutečně zcela vymyká zatím i tomu, co my profesionálové z oblasti trestní známe o páčení násilných trestných činů”.

(...)

Jako první ale označil vraždu Tibora Berkiho za mimořádnou a výjimečnou premiér V. Klaus. Stalo se tak na tiskové konferenci po mimořádné poradě věnované tomuto případu a opatřením proti rasově motivovanému násilí (viz dále). Klaus sice obdobně jako státní zástupce Coufal argumentoval tím, že rodina Berkiových byla napadena bezdůvodně (šlo podle něj o “*ničím nevyprovokovaný případ*”), nelze ale přehlédnout, že vraždu Tibora Berkiho odlišil od jiných, nejmenovaných případů, ve kterých podle jeho názoru šlo o “*potyčku dvou skupin*” (rozuměj Romů a skinheadů). I on tedy nahlížel na skinheady a Romy jako na relační pár (viz 2.2).

ČTK 16.5.95

(...)

⁸ Jednotlivé noviny tuto zprávu převzaly s následujícími titulky: *Státní zástupce: Žďárský případ je ukázkovou rasovou vraždou* (P 18.5.95), *Žďárský případ rasovou vraždou* (Právo 18.5.95), *Čtvrtý pachatel má přezdívku. Ubití Roma ve Žďáru nad Sázavou je ukázková rasová vražda* (Expres 19.5.95)

Klaus ji označil za mimořádně vážnou a zneklidňující, protože šlo na rozdíl od jiných střetů o ničím nevyprovokovaný zločin.

(...)

„Nejde o potyčku dvou skupin, kdy v jedné skupině někdo použije o kousek násilnější nebo nebezpečnější nástroj, toto je zcela extrémní, zcela jednostranný případ, nepodmíněný ničím, nevyprovokovaný ničím, nevyvolaný ničím z druhé strany, není to tuctový případ,” dodal Klaus.

(...)

Na základě toho, co bylo dosud řečeno, lze říci, že vražda T. Berkiho byla pro politiky i novináře výjimečná⁹ tím, že se její obětí (v Právu z 20.5.95, s. 1 se čte „*nevinnou obětí*“) stal slušný Rom, a že tedy neměla motiv, přesněji řečeno neměla jiný než rasový motiv. Srov. výše Coufal a Klaus nebo formulace „*bez nejmenší příčiny*” (MFD 20.5.95, s.1) a „*jen z nenávisti vůči Romům*” (Expres 17.5.95, s. 2).¹⁰ Výklad vraždy Tibora Berkiho jako něčeho zcela výjimečného shrnul a současně zpochybnil Petr Bergmann z hnutí Animal SOS.¹¹

ČTK 22.5.95

(...)

„Je to první vražda, k níž se premiér Václav Klaus mohl vyjádřit jako odpůrce rasismu, neboť tentokrát byl zavražděn muž, jemuž nebylo možné nic vytknout,” řekl Bergman. Podle Bergmana přitom skinheadi či tzv. hooligans zavraždili z rasových pohnutek již 15 Romů a spolu s dalšími oběťmi například z řad anarchistů mají na svědomí celkem přibližně 20 lidských životů. Bergman vyjádřil svou lítost nad tím, že „se muselo počkat až na nepochybně naprosto nevinnou oběť, aby se mohlo poukázat na existenci rasismu v ČR”.

3. Kontextualizace

⁹ Tato událost byla prezentována také jako „*absolutně nepochopitelná*”, rozuměj zřejmě nepřijatelná: „*V promluvě nad rakví zavražděného vyzval ministr Igor Němec všechny přítomné k vnitřnímu ztišení, neboť jedině tak můžeme bez následků přijmout událost, jež je jinak absolutně nepochopitelná*” (P 20.5.95).

¹⁰ Argumentace předsedy Nejvyššího soudu Maďarské republiky ukazuje, že i tamější oficiální místa považovala v té době napadení či vraždu Roma za rasově motivované pouze tehdy, nepřicházel-li v úvahu žádný jiný motiv:

T 19.5.95

V Maďarsku mají podobné problémy s rasismem jako v České republice

Trestných činů motivovaných vyloženě národnostní či rasovou nenávistí je v Maďarsku poměrně málo. Uvedl to včera v Brně předseda Nejvyššího soudu Maďarské republiky Pál Solt.

Připustil zároveň, že i v jeho zemi působí hnutí skinheads, které se projevuje extrémními názory a požadavky ve vztahu k Romům a Židům. Podle jeho slov vyvolaly některé případy z této oblasti i větší rozruch v občanské veřejnosti. Vyšetřování však prokázalo, že se většinou jednalo o rvačky mezi skiny a Romy, které nebyly podmíněny odlišnou barvou pleti zúčastněných osob.

(...)

¹¹ Tento výklad problematizuje i následující Klausova reakce na dotaz, kolik rasově motivovaných vražd je evidováno:

SS 17.5.95

Tvrdě proti rasistickým vraždám

Četnost rasisticky motivovaných vražd si vyžádala razantní a represivní opatření, jako je tvrdší postup Police ČR, vyšší trestní sazby a zrušení registrací některých občanských sdružení.

Minulou sobotu byl ve svém domě ve Žďáru nad Sázavou zavražděn třemi skiny ve věku od 17 do 22let baseballovou pálkou 42letý muž romského původu. Jedná se o další v sérii rasisticky motivovaných vražd. Včera proto svolal premiér V. Klaus mimořádnou poradu.

(...)

Na náš dotaz premiér odmítl uvést počet evidovaných rasisticky motivovaných vražd za jakékoli období, ale řekl, že podklady má k dispozici.

3.1 Válka proti rasismu aneb Spor o zasahování státu do veřejného života

V úterý 16.5.95 svolal premiér V. Klaus mimořádnou poradou. Té se kromě ministrů vnitra a spravedlnosti zúčastnili policejní prezident, nejvyšší státní zástupkyně a ředitel Úřadu vyšetřování. Návrh přezkoumat a případně zrušit registraci organizací „s rasistickým podbarvením“, zvýšit trestní sazby za rasově motivované trestné činy, urychlit jejich vyšetřování a soudní pojednávání Klaus na tiskové konferenci prezentoval takto: „*Myslím si, že je to určitý soubor opatření, chcete-li, a chceme tím jasně dát najevo, že to považujeme za věci vážné a že si nepřejeme, aby se toto opakovalo*” (ČTK 16.5.95). Mimořádná porada a opatření, která na ní byla přijata, dala dalšímu psaní o žďárském případě jiný směr. Jednak tím, že další zprávy a komentáře věnovaly pozornost především závěrům mimořádné porady; v některých novinách se psalo dokonce o vyhlášení války (projevům) rasismu. A jednak tím, že většina novinářů akceptovala, případně rozvíjela tezi o výjimečnosti této vraždy (viz 2.3).

Výše uvedená opatření vlády byla tiskem přijímána většinou souhlasně, srov. titulky *Tvrdě proti rasistickým činům* (LN, SS 17.5.95), *V souvislosti s vraždou romského otce pěti dětí vyhlásil premiér Klaus válku rasismu* (Práce 17.5.95), *Vláda, policie a justice půjdou tvrdě po rasistech* (Právo 17.5.95) či emotivní reakci Expresu, srov. zvl. titulek *Razantní STOP českému rasismu! Premiér otřesen brutální vraždou otce pěti dětí a závěr článku: „Můžeme namítnout, proč už vláda nepřijala tato opatření dříve. Proč se tak dlouho čekalo, až hrnec s rasistickou špínou přeteče. Konečně tedy přetekl.”* (Expres 17.5.95, s. 2)¹² Vládu jednoznačně podpořili i někteří politici.

Expres 18.5.95, s. 2

Vzácná shoda poslanců k opatřením premiéra

Rasismu postavit pevnou hráz

(...)

Vladimír Šuman (ODA, branně-bezpečnostní výbor): Je velice užitečné, abychom těmto nebezpečným jevům postavili jasnou hráz.¹³ Je třeba dát jasné stanovisko politiků. Účelně zasáhnout. Tak jsem rád, že se tak stalo tentokrát z míst nejvyšších.

(...)

(Jitka Fraňková)

P 18.5.95, s. 2

Jste pro přísnější postihování rasistických projevů?

(...)

Richard Mandelík (42), poslanec parlamentu za ODS:

¹² Uvážíme-li, že v průzkumech veřejného mínění má k Romům negativní vztah okolo sedmdesátí procent respondentů a že se obvykle soudí, že bulvární tisk je s veřejným míněním konformní, je podobná reakce překvapivá. Na fakt, že přinejmenším část většinové populace útoky skinheadů neodsuzuje, poukazuje např. následující komentář:

Právo 17.5.95, s. 4

Proti extremismu nejen na papíře

(...)

Je však třeba připomenout, že loňské vypálení romského bydlí, za něž se - napodruhé - dostalo trestu několika skinům, vzbudilo ve veřejnosti dvojí reakci: obecný nesouhlas, který ústil v požadavky ostrého rozsudku, ale současně mlčenlivou i hlasitou podporu násilníkům.

(...)

Rober Dengler

¹³ Je otázka zda lze klišé typu „postavit něčemu hráz“ přikládat význam. Pokud bychom to učinili, mohli bychom uvažovat o tom, zda se tu rasismus nestává něčím podobným živelní pohromě.

Rasismus je nebezpečný pro zdravý vývoj jakékoli společnosti, je proto nutné "přítvrdit" jeho postih. Těžko ale může vláda dosáhnout toho, jaké tresty budou soudy ukládat.
(...)

Kritické reakce na opatření vlády jsou dvojího typu. Jedny s nimi souhlasí, ale vytýkají vládě, že daný problém přehlížela, případně vyjadřují pochybnosti, zda se záměry vlády uskuteční. Tento postoj je obsažen v tiskovém prohlášení opoziční sociální demokracie (viz Právo 17.5.95, s. 2) a ještě výrazněji v reakci ROI.

ČTK 17.5.95

ROI pro občanskou kontrolu plnění ministerského rozhodnutí
PRAHA 17. května (ČTK) – Romská občanská iniciativa (ROI) přivítala úterní rozhodnutí ministrů o důraznějším potírání rasově motivovaných trestných činů a spolu s dalšími romskými organizacemi chce navrhnout vládě ustavení občanské kontroly nad plněním tohoto rozhodnutí. V rozhovoru pro ČTK to dnes řekl předseda ROI Emil Ščuka.

„Přivítali jsem toto rozhodnutí, i když přišlo pozdě, ovšem horší by bylo, kdyby nepřišlo vůbec, kdyby se k tomu vláda a další chovali tak, jak se po dobu čtyř nebo pěti let chovali, a to podle hesla 'nás se to netýká, u nás se to neděje',“ prohlásil Ščuka.
(...)

Kritické reakce druhého typu považují opatření vlády za nesystémová nebo alespoň pochybná, že povedou k rychlému zlepšení situace.

ČTK 19.5.95

Kalvoda pro zvýšení trestů za rasově motivované činy
Předseda Občanské demokratické aliance Jan Kalvoda podporuje zvýšení trestní sazby u rasově motivovaných trestných činů. Rasovou nesnášenlivost pokládá za jev v České republice sice poměrně nový, ale velmi nebezpečný. Rychlý výsledek od jakéhokoli souboru opatření vládní politiky vůči menšinám Kalvoda ale neočekává. Řekl to na dnešní tiskové konferenci aliance.

(...)
Kalvoda se nedomnívá, že opatření vlády mohou přinést jakýkoli rychlý výsledek. „I tady tvrdím, že ti, kteří slibují nějaké rychlé řešení, nevědí, o čem mluví,“ řekl Kalvoda s dodatkem, že uvedený názor rozhodně neznamená jeho rezignaci na vládní politiku.
(...)

LN 26.5.1995, s. 3

O zpřísnění trestů se polemizuje. Podle ministra spravedlnosti není zvýšení sazeb systémový krok
(...)

Nepovažuji za šťastné, aby se po každé jednotlivé brutální vraždě přistupovalo k novelizaci trestního zákona, uvedl včera předseda ústavně-právního výboru sněmovny Miloslav Výborný (KDU-ČSL) v reakci na vládou schválenou novelu trestního zákona. (...) Postup vlády považuje Výborný za velmi nestandardní, zvláště když bylo dosud stanovisko ministrů k izolovanému zpřísnování trestních sazeb vždy negativní. Postup, kdy vláda během týdne připraví zákon a sněmovna ho po čtrnácti dnech schválí, se mi vůbec nelíbí, řekl LN. Vražda ve Žďáru podle jeho slov nepadla z nebe. Ministerstvo spravedlnosti mělo dost času na to, aby již dříve na rasistické nálady reagovalo.

(...)
(M. Korecký, M. Maňák)

Postoj jednotlivých politiků či komentátorů k opatřením vlády je často dán nejen jejich názorem na vraždu T. Berkiho či na problém rasismu vůbec, ale tím, zda jsou zastánci, či odpůrci zasahování státu do života společnosti. Zvláště zřetelné je to u prezidenta Havla, který opatření vlády podpořil a zároveň zdůraznil, že „nelze spoléhat na to, že tržní ekonomika a jakési obecně spořádané občanské žití samočinně odstraní rasismus“ (ČTK 21.5.95).¹⁴

¹⁴ Zde není zřejmé, zda prezident reagoval na Pečinkův a Jaklův článek *Vražda* (LN 18.5.95, viz výše), nebo zda polemizuje s liberálním diskursem obecně.

Polemizuje se také o tom, zda má stát k Romům přistupovat jako k menšině, která má svá specifika, nebo jako k občanům, a vlastně i o užitečnosti, resp. zhoubnosti tzv. pozitivní diskriminace. Velmi dobře jsou tyto dva protikladné postoje vidět v následujícím komentáři Práva a úvodníku LN.

Právo 23.5.95, s. 4
Skiní, Romové, my
(...)

Existuje názor, že romský problém je řešitelný na základě tzv. občanského principu. To je stejná iluze, jako když ho chtěli komunisté řešit na základě soudružství. Nepomůže ani opakování humanistické samozřejmosti: jsou to lidé jako my.

Problém je v tom, že jsou to lidé ne jiného odstínu pleti (což také), ale především lidé všeří z jiného kulturního okruhu, jiných hodnotových kritérií. Slovo "občanství" v tomto kulturním okruhu nemá vůbec žádný smysl a žádný obsah. Romové nemohou být občany v běžném smyslu tohoto slova, protože to pro ně nic neznamená. Jejich kulturní zkušenosti to nic neříká. Na tomto principu se pokoušeli tzv. romskou otázku řešit Holanďané a neuspěli. Skončilo to vybíráním sociálních dávek a státních příspěvků na obytné přívěsy. Neuspěli ani Italové, kde podobný pokus skončil tím, že většina pouliční italské prostituce je v rukou romských mafií.

Romská kriminalita ani antiromský rasismus, který tato kriminalita podněcuje a zdůvodňuje, nejsou zkotitelné jen represivními opatřeními.¹⁵ Má-li něco sociální kořeny, je to vykořenitelné pouze změnou sociální situace. Bez jasné a účinné státní sociální pobídky, která pomůže Romům dohnat jejich kulturní handicap, a tak je postupně začleňovat do občanské společnosti, bude romský problém narůstat a úměrně tomu bude i vnitřně silít antiromský rasismus.

Nehlásám nějaký rasismus naruby, nějaké zvláštní občanství pro Romy. Jde jen o to, že ten silnější, a to jsou Češi, musí tomu slabšímu podat ruku. Je to o to obtížnější, že ten slabší, a to jsou Romové, znamenitě umí podané ruky zneužívat. Ale musíme se o to pokusit v zájmu obou etnik. Jinak nám v budoucnu hrozí rasová válka.

(J. Boček)

LN 18.5.1995, s. 1
Vražda

Udála se sprostá vražda s rasistickým podtextem. Situace je neúnosná a není možné, aby pokračovala dál, prohlásil premiér Klaus a svolal mimořádnou poradu.

(...)

Přijátá opatření jsou dvojím signálem. Jednak výrazem podpory policistům, státním zástupcům a soudcům při objasňování společensky citlivých případů. Současně jde o odpověď těm, kteří české vládě vytýkají lhostejnost vůči rasismu. Rozhodnost vlády jistě vyvolá mnohá nepřiměřená očekávání. Nicméně rasismus, to jsou temné vášně a potlačené frustrace, které nelze vyřešit sebelepšími zásahy státu, natož pouhou represí. Tlak potlačovatelských složek může nanejvýš oslabit některé jeho projevy. Nikde není psáno, že po zavedení všech opatření nedojde k podobné tragédii jako ve Žďáru. Budou pak na vině nedostatečně razantní opatření? Zklamání těch, co si od státu slibují konečná řešení, může vést k požadavkům dalšího přitvrzení. Skrytá nebezpečí stupňujících se represí pro svobodu jednotlivce dnes ještě nemohou být důvodem pro jejich striktní odmítnutí. Přesto bychom si rizik měli být vědomi. Cesta k potírání rasismu nevede skrze nákladné programy na podporu menšin a jejich občanská privilegia. Nesmíme si nechat vnutit naruby obrácený rasistický úhel pohledu, terminologii a vidění světa. (...) Rasové zločiny je jistě nutné důsledně a spravedlivě trestat, stejně jako zločiny s jinou motivací. Vražda Roma je pro kriminalistu možná rasovým zločinem, lidsky především vraždou člověka. Nejúčinnější eliminací rasismu je spořádaný občanský život a tržní vztahy nedeformované diskriminací a protežováním. Rasismem nezasažený je pouze ten zaměstnavatel, který dovede Roma nejen přijmout, ale i vyhodit, když si to zaslouží. Lék na rasismus (ale třeba i nepoctivost) nespočívá v apelech na prozření a uznání jeho nemorálnosti, nýbrž v osobním poznání člověka, že rasismus především škodí jeho zájmům. V tomto může tlak veřejného mínění sehrát větší roli než často zbytečně vyžadované zásahy státu.

(L. Jakl, B. Pečinka)

¹⁵ Vzhledem k autorovu „proromskému“ postoji stojí za zaznamenání, že neproblematicky usouvztažňuje romskou kriminalitu a antiromský rasismus.

3.2 Projevy rasismu a extremismu

Podle novinových referátů o zprávě o extremismu, kterou připravilo ministerstvo vnitra a kterou vláda projednávala ve středu před vraždou Berkiho, páchají většinu rasově motivovaných útoků, jejichž počet narůstá, skinheadi, viz titulky *Za většinou rasově motivovaných deliktů jsou skinheadi* (MFD 16.5.95, s. 2) nebo *Skini jsou nejnenávislnější* (Expres 18.5.95, s. 2) Jejich oběťmi jsou nejčastěji Romové a osoby, které jsou za ně omylem považovány. To, že motivem útoku byla často pouze barva pleti, nikoli asociální chování, však noviny ani ČTK nijak nerefletovaly.¹⁶ Nijak nebyl komentován ani fakt, že mezi oběťmi jsou i Neromové, např. osmatřicetiletý Jiří F., kterého v roce 1993 smrtelně zranili dva skinheadi, protože „v hostinci nesouhlasil s jejich rasistickými názory na Romy” (ČTK 17.5.95). Zpráva se zmiňuje také o projevech antisemitismu, tuto pasáž ale tisk s výjimkou Práce nepřevzal. Domnívám se, že jednak proto, že momentálně bylo aktuální romské téma, jednak proto, že protiromský orientovaný rasismus se v českém tisku obvykle s antisemitismem nespojuje. Důležitou výjimkou je prohlášení zemského rabína Karla Sidona a předsedy Federace židovských obcí v ČR Jiří Daníčka.

ČTK 29.5.95

Vrchní rabín a federace židovských obcí proti rasismu

Od vlády, parlamentu, justice, policie, ale především od jednotlivých občanů očekávají předseda Federace židovských obcí v ČR Jiří Daníček a vrchní pražský a zemský rabín Karol Sidon aktivní odpor proti podobným činům, jakým bylo nedávné zavraždění Roma Tibora Berkiho ve Žďáru nad Sázavou skinheady.

Uvádí se to v prohlášení, které dnes oba jmenovaní poskytli ČTK. Upozorňují, že o rasismu, postihujícím nyní ponejvíce Romy, se v ČR traduje, že je okrajovým jevem. Poslední události však přesvědčují, že skutečnost je jiná.

O smrti Berkiho se v prohlášení uvádí: „Zavraždili ho ti, kteří opakovaně, veřejně a beztrestně vyhrožovali smrtí Cikánům, Asiatům, černochoům a Židům v ulicích českých měst.”

3.3 Latentní rasismus, výchova k toleranci

Skutečnost, že byl bezdůvodně zabit slušný Rom (viz 2.1), se odrazila i ve výběru témat probíraných v komentářích. Na rozdíl od klatovského případu se tak diskutovalo např. o latentním rasismu české společnosti a o potřebě výchovy k toleranci. Srov. následující ukázky (první je z prezidentova pořadu Hovory v Lánech, druhá resumuje televizní pořad Debata věnovaný vraždě Tibora Berkiho a opatřením vlády proti projevům rasismu).

MFD 22.5.95, s. 1

Za rasové útoky hrozí přísnější tresty

(...)

Prezident Havel včera plánované zpřísnění zákona přivítal. Zároveň dodal, že je třeba mnoho udělat v preventivní, výchovné a vzdělávací oblasti. “Abychom projevům rasismu, a to i zárodečným, které nemají tak hrůznou podobu jako tato vražda, uměli čelit, aby lidé sami pochopili zručnost rasismu,” řekl v pořadu Hovory v Lánech.

ČTK 21.5.95

Rasismus by neměla řešit pouze vláda

Novelu trestního zákona, která by u pěti trestných činů výrazněji zvýšila trestní sazby, hodlá příští týden předložit ministr spravedlnosti Jiří Novák. V případě trestného činu ublížení na zdraví, který má určitý rasistický podtext, navrhne zvýšení trestu odnětí svobody z dnešních tří na pět let. V případě trestného činu vraždy bude Novák usilovat o prosazení nejvyššího trestu doživotí; dosud bylo možné

¹⁶ K tomu srov. následující formulaci z článku, ve kterém se o podobné zprávě ministerstva vnitra z roku 1993 mj. píše: „V první polistopadové zprávě o rasových konfliktech policisté ještě konstatovali, že útoky na osoby s tmavou pletí jsou ojedinělé” (MFD 20.5.95).

uložit trest pouze ve výši 15 let. Novák o tom informoval v dnešním pořadu České televize Debata. Jeho účastníci se shodli na tom, že řešení závažného společenského problému, jakým je rasismus a jeho projevy, by nemělo být jen záležitostí vlády, ale i obce, rodiny a občanské společnosti.

K odstranění rasových předsudků a rasově motivovaných útoků může napomoci cílená prevence, systematická výchova proti rasismu, jednoznačně zamítavý postoj politiků k rasismu, nepřetržitý společenský dialog, vůle k integraci rozdílných kultur a prosazení občanské společnosti, uváděli diskutující.

(...)

O potřebě výchovy k toleranci a o latentním rasismu majority pojednává nejobsáhleji článek ministra spravedlnosti Nováka *Jak je nutné řešit problém rasismu* (MFD 25.5.95, s. 12), je ale třeba říci, že se tak děje v rámci polemiky s romským poslancem Bodym, který podle něj vládu obvinil „z pasivity vůči projevům rasové nesnášenlivosti způsobem, který lze charakterizovat takto: *‘Vládo, potažmo státě, dělej, starej se, jsi zodpovědný’, způsobem, který je až příliš zjednodušující a vedoucí do slepé uličky. Neznamená totiž nic jiného než pasivní čekání až někdo, něco, za někoho vyřeší.*” K vymezení působnosti státu v otázce rasové nesnášenlivosti po mém soudu slouží i autorovo vymezení rasismu *uličního*, toho, vůči němuž stát může a má zasáhnout, a rasismu *skrytého*, jako infekce, která ohrožuje především mladé lidi a s níž má bojovat především škola a rodina.

MFD 25.5.1995, s. 12

Jak je nutné řešit problém rasismu

(...)

Nedávná smrt Tibora Berkiho opětovně soustředila pozornost k problému, jehož zevní projevy u nás nabývají rostoucí intenzity. Úmyslně volím termín „zevní projevy“, neboť je neoddiskutovatelným faktem, že kromě onoho „uličního rasismu“ – jehož důsledkem byla i násilná smrt romského otce rodiny – zde existuje ještě jedna podoba – skrytý, vnitřní rasismus. Rasismus má také mnohem širší rozměr než ten, na který je redukován – na vztah mezi skiny a Romy, respektive na takzvanou bílou a romskou populaci. V nedělním pořadu Debata obvinil romský poslanec Body vládu z pasivity vůči projevům rasové nesnášenlivosti způsobem, který lze charakterizovat takto: „Vládo, potažmo státě, dělej, starej se, jsi zodpovědný,” způsobem, který je až příliš zjednodušující a vedoucí do slepé uličky. Neznamená totiž nic jiného než pasivní čekání až někdo, něco, za někoho vyřeší. Úloha státu při řešení tohoto problému je jistě důležitá a svým způsobem i nezastupitelná. (...) Rozhodně však žádný stát, žádná vláda nemají v ruce zázračný lék, který by nemoc zvanou rasismus rázem a provždy vymýtil z našeho života.

(...)

Ve zmíněné Debatě jsem vyzval k zamyšlení, kdo jsou ti, kdo se pod vlivem zvrácené ideologie dopouštějí takových činů? Jde o mladé lidi, jejichž věk se v průměru pohybuje mezi patnácti a dvaceti lety. Nikdo z nich nespadol odnikud z nebes. Narodili se zde, žijí mezi námi. Jsou to naši synové, synovci, vnuci..., a proto se ptám: „Co jsme jako rodiče udělali pro to, aby si naši synové neholili hlavy, nekupovali těžké vysoké boty a neztotožnili se s rasistickou ideologií?“ Nejsou produktem právě onoho skrytého rasismu? Rasismu, který je ukryt kdesi uvnitř mnohých z nás? Rasismu, který je nebezpečnější o to víc, že z pomyslné nádoby, v níž je uložen, a kterou mají v sobě mnozí rodiče, ukapává sice jen po drobných kapičkách, avšak pravidelně a neustále. Zde totiž, podle mého názoru, leží zdroj infekce, proti níž musíme bojovat, zde leží místo, na které by se měla soustředit nezbytná terapie. Charakter i lokalita však ji předem napovídají, že je místem, které vláda může účinně zasáhnout jen stěží. O to větší prostor však dává pro působení rodiny, školy a obce. Vláda této republiky bezpochyby udělá vše, co je v jejích možnostech pro to, aby slovo rasismus vymizelo z našeho každodenního slovníku. Bez větší péče nás rodičů, bez výraznějšího úsilí učitelů ve školách, bez pomoci každého z nás však její snažení, jakkoli bude intenzivní, nemá šanci na úspěch.

(J. Novák)

Metafora rasismu (a jakéhokoli sociálního jevu) jako infekce je jistě klišé a v analyzovaném souboru textů soudu se ostatně vyskytuje několikrát. Srov. následující ukázky.

SS 22.5.95, s. 5

Většina z nás je nakažena rasismem

Podle průzkumů veřejného mínění se dá usuzovat, že sedmdesát procent z nás je ve skrytu duše náchylná k rasismu, často se pak tento rasismus projeví i otevřeně.

(...)

(Z. Heřman)

Právo 18.5.95, s. 4

Rasismus a bouchnutí do stolu

(...)

Přestože rasismus vždycky měl svoje teoretiky, jejich katedrová „učenosť“ nikdy sama o sobě k rozšíření této plísně nestačila (...)

(M. Hekrdla)

MFD 20.5.1995, s. 1,3

Pohřeb Roma vyústil v debatu o rasismu

(...)

Ministr Igor Němec, který se pohřbu účastnil jako jediný člen Klausova kabinetu, nad hrobem řekl, že rasově motivovaná vražda byla již několikrát v dějinách lidstva počátkem velmi nakažlivé nemoci. „Vláda, která by proti ní nezakročila, by selhala,” zdůraznil ministr odpovídající za národnostní politiku.

(...)

(br, rg)

V Novákově a patrně i v ostatních citovaných textech však tato metafora domnívám se signalizuje jistý odklon od chápání rasismu neadekvátní reakce na „asociální” či „kriminální” chování Romů.

3 4 Romská kriminalita

Z odpovědí na ankety typu *Jste pro přísnější postihování rasistických projevů?* (P 18.5.95, s. 2) a ze čtenářských dopisů (viz P 29.5.95, s. 5) vyplývá, že „řadový” občan nahlíží na rozdíl od některých politiků a komentátorů i na vraždu slušného Roma a na opatření vlády, která vyvolala, především v kontextu romské kriminality a že se vymezuje jak proti Romům, tak proti skinheadům.¹⁷ Srov. následující dvě ukázky.

P 29.5.95, s. 5

Mezi námi a Romy je sociální propast (Z redakční pošty)

(...)

Jiný je tón dopisu pana L.P. z Mostu, který má s Romy každodenní zkušenost: „Přečetl jsem si, že v souvislosti s vraždou romského otce pěti dětí vyhlásil premiér Klaus válku rasismu (Práce 17.5.). S tím nelze než souhlasit Rovněž článek redaktora Hajného uveřejněný týž den mnoha lidem mluví z duše (Musel zemřít Tibor Berki?).

Jisté výhrady však pociťuji. Jelikož žiji v Mostě, mám se spoužitím s romskou menšinou letitou a každodenní zkušenost, která je převážně negativní. Nejen já a moje rodina, ale i jiní lidé jsme za bílého dne na ulici přepadávaní, okrádání a obtěžování jejich hulvátstvím. Proti extremistům je třeba

¹⁷ Existují samozřejmě i jiné názory, viz např. „Kladu si otázku, jak dlouho to bude může trvat, než se dokážeme sžít i s tou méně adaptabilní romskou menšinou, jestliže (...) nedovedeme překonat předsudky ani vůči romskému dítěti z rodiny, která zjevně zachovává všechny běžné společenské normy.” (P 29.5.95)

jistě ochránit všechny občany, tudíž i Romy. My ostatní však před nimi chráněni nejsme. Premiér Klaus by měl též vyhlásit „válku“ romské kriminalitě, rovněž razantní a důslednou.

Podotýkám, že nejsem ani skinhead, ani příznivec tohoto hnutí či republikánů pana Sládka. Jsem řadový občan, který se Romů bojí a je jim vydán na milost a nemilost zatím bez ochrany.”

P 18.5.95, s. 2

Jste pro přísnější postihování rasistických projevů?

(...)

Jana Modrová (34), švadlena, Ústí nad Labem: Asi ano, ale také jsem pro přísnější trestání cikánských zlodějů a násilníků, se kterým se v našem městě setkávám denně.

(...)

Ivo Korpáč (17), student gymnázia v Jihlavě: Dovedu si představit, proč to ti skini dělají, ale když při vybijení svého napětí a vzteku někoho zabijí, to už je příliš. Mělo by se s tím něco dělat.

Těmto názorům je – přes veškerou extrémnost postoje i vyjádření – blízká reakce tajemníka republikánů a poslance Jana Vika, otištěná v téže anketě.

P 18.5.95, s. 2

(...)

SPR-RSC je pro, aby také každý trestný čin příslušníka cikánského etnika vůči ostatní společnosti byl soudy zásadně kvalifikován jako násilí s rasovou motivací a byl přísněji postihován. Soudy k cikánům přistupují spíše jako k malým nezbedným dětem a ne jako k pachatelům těžkých zločinů. Je na čase řádění černých rasistů, kteří parazitují na úkor celé společnosti, se vši rozhodností zastavit.

3.5 Jiné rasově motivované útoky

Ve sledovaném období informoval český tisk o několika rasově motivovaných deliktech a o soudních přelíčeních s pachateli takových činů. Např. 16.5.95 proběhl v Písku soud s pětici Romů, kteří po osvobozujícím rozsudku v případě smrti Roma Tibora Danihela (srov. v tomto sborníku příspěvek A. Šabatové, J. Homoláče a K. Karhanové) napadli skupinu skinheadů a jednoho z nich těžce zranili. Ve zprávách o tomto přelíčení (ZN, LN, Právo, P 17.5.95) se k vraždě T. Berkiho neodkazuje. To, že jsou v následujícím komentáři oba případy postaveny naroveň a zcela se pomíjí fakt, že Romové zaútočili přímo na ty, kteří smrt Tibora Danihela zapříčinili, nikoli na jakékoli „holé hlavy“, je dalším důkazem existence relačního páru Romové – skinheadi.

DT 19.5.95, s. 3

Rasismus a nacionalismus jako sociální infekce mnoha občanů

Čtyři holohlavci ve věku sedmnácti a dvaceti let si v hospodě řekli, že postraší Romy. V sobotu před půlnocí vtrhli dva z nich do domku dvaadvacetiletého Tibora Berkyho a před očima jeho pěti dětí jej umlátili baseballovou pálkou. Skinhead, který vedl smrtící úder, je obviněn z vraždy, dva jeho kumpáni jsou zadrženi, poslední z čtyřčlenné bojůvky se zatím skrývá. Možná je již v rukou policie.

U píseckého okresního soudu byl odsouzen patnáctiletý Rom David Červeňák k jednomu roku vězení za to, že bodl nožem o čtyři roky staršího skina Zdeňka Halbicha. Tři Červeňákovy druhové, kteří zbili Halbichova holohlavého přítele, vyvázli tentokrát jen s podmíněnými tresty.

Mladí lidé ztrácejí zábrany. Neváží si života druhých. Nevnímají věci kolem sebe. Pro život jim postačí víra, že příčinou všeho zla je tmavá barva pleti nebo holá hlava. Pohybují se mezi námi mladíci, kteří se chovají jako zatoulané lidožravé šelmy. Proč se tak děje a jak zabránit tomu, aby se rozmáhaly vlčí mravy, to je otázka pro psychology a sociology.

(...)

(I. Jemelka)

V bulvárních listech se na vraždu T. Berkiho a opatření vlády odkazuje v souvislosti s jinými rasově motivovanými útoky častěji. Zpráva Expresu o

napadení japonského lektora však stojí za pozornost především pro obraz rasově motivovaných útoků jako potyček mezi „družstvem“ obyvatel a „družstvem“ Romů.

Expres 26.5.95, s. 6

Skini ztloukli japonského lektora.

Rasismus má v ČR stále silící výhonek, jehož živnou půdou je nenávisť obyvatel například proti Romům a naopak. Jedna strana viní druhou, že má na svědomí narůstající kriminalitu, zatímco ta se hájí tím, že jí společnost neumožňuje dostatečný rozvoj. O potyčky mezi oběma „družstvy“ není poslední dobou nouze a pravděpodobně jich bude i přes přijatá opatření stále přibývat. Každá „válka“ má své oběti a nemusí to být pouze občané romské národnosti. Jednou z nich se před týdnem stal v jihomoravské metropoli i lektor Masarykovy univerzity ing. Koji Chikuko z Japonska (...) ¹⁸

3.6 Historický kontext

V úvodu bylo řečeno, že v den vraždy Tibora Berkiho byl v Letech u Písku za přítomnosti prezidenta republiky odhalen pomník Romům, kteří za druhé světové války zahynuli v tamějším koncentračním táboře. Tato shoda okolností byla ojedinele reflektována jako výzva k zamyšlení nad vztahem majority k romské menšině.

P 17.5.95, s. 1

Musel zemřít Tibor Berky?

V sobotu umlátili dva skiní ve Žďáru nad Sázavou k smrti třiačtyřicetiletého Tibora Berkyho v jeho vlastním bytě. Baseballovou pálkou nadělali z lebky otce pěti dětí kaši proto, že byl Rom. V tentýž den Václav Havel odhaloval v Letech na Písecku pomník romským obětem druhé světové války a v Písku samém probíhal o nacistické genocidě Romů mezinárodní seminář. Před jeho zahájením se však představitel státní moci, ministr a předseda Rady pro národnosti vyjadřoval k současným otázkám rasismu u nás tak blazeovane, že jej neomlouvá ani to, že o žďárském pogromu vědět ještě nemohl. Vláda ví, co dělat má a dělá maximum! To včera už věci dostaly jiný spád! Předseda vlády Václav Klaus svolal mimořádnou poradu, aby s ministrem vnitra a spravedlnosti, policejním prezidentem a dalšími činiteli vyhlásili rasistům v Čechách válku. Musel proto ale Tibor Berky zemřít?

(J. Hajný)

ČTK 21.5.95

(...)

Havel ocenil, že se mohl účastnit odhalení památníků obětem koncentračního tábora v Letech, které viditelně připomnělo, že na území České republiky byly dva romské koncentrační tábory. Podle prezidenta si občané tak mohli připomenout i poněkud zahanbující skutečnost, že ve vězeňské správě asistovali i Češi, čeští četníci. Na druhé straně však byli i tací Češi, kteří adoptovali romské děti, aby se do koncentračního tábora nedostali, uvedl.

Připomněl „zvláštní souvislost“ odhalení pomníku v Letech s vraždou Roma ve Žďáru nad Sázavou, k níž došlo v tentýž den. Tato souvislost stojí podle Havla za zamyšlení.

(...)

3.7 Obrana lidských práv

¹⁸ Viz i příklad následující.

Blesk 18.5.95, s. 1

Rasista obtěžuje akvaristy. Na pražském sídlišti je vylepován nápis “Jen pro bílé”

(...)

Tabulku, která vypadá na první pohled nevinně, je jedním ze semínek, která mohou konkrétní rasové konflikty vyvolat. Právě kvůli těmto jevům, které v sobotu vyvrcholily vraždou Roma, v úterý zasedala vláda České republiky a vyzvala prezidenta policie k razantním opatřením.

(...)

Nejvýraznější ukázkou diskursu obhájců lidských práv je v tomto případě text sociologa Ivana Gabala. Ten se problematikou menšin zabýval a zabývá a aktivně vstoupil již do diskuse o násilné smrti Tibora Danihela (viz jeho článek *Zkuste si zabít Cikána*, MFD 6.12.94, s. 12). I. Gabal vidí ve vraždě Tibora Berkiho ohrožení demokracie, kritizuje vládu za to, že se soustředila na represe, nikoli na odstranění příčin rasismu, a připomíná, že situaci romské menšiny u nás několikrát kritizovaly mezinárodní organizace. Tím všim a také připomenutím dřívějších rasově motivovaných útoků a výzkumů ukazujících nesnášenlivost české společnosti vůči etnickým menšinám zásadně problematizuje vnímání vraždy Tibora Berkiho jako „výjimečné“ či „absolutně nepochopitelné“ události (viz 2.3).

MFD 24.5.95, s. 13

Berkiho Lethé

Smrt člověka se vždy někoho dotkne, jeho blízkých, spolupracovníků, někdy obce, někdy i národa. Smrt Cikána Berkiho, kterému před vlastními dětmi vymlátili skinheads mozek z hlavy, se týká české demokracie. (...) Ve hře jsou lidská práva a schopnost jejich obrany pro každého, lhotejno zda Cikána, nebo gádži. Smrt Berkiho je Rubikon tím, že nedůvěru a strach, které navzájem cítíme, hrozí změnit v nenávisť a touhu zjednat spravedlnost a bezpečnost vlastní rukou. Každý, kdo se v problémech rasismu, Romů a extremismu pohybuje, cítí rostoucí napětí. Počínaje útokem zápalnými lahvemi v Jablonci, lynčem v Písku, přes výzkumy etnického klimatu a varování nevládních organizací, a konče kritikou KBSE, USA i Rady Evropy. Odpovědi však byla bagatelizace problémů a zesměšňování autorů. (...) Volání po uplatnění práva a represe, k němuž se v této situaci uchýlila vláda, je pouhým přiznáním malého respektu k zákonům a spravedlnosti stejně jako malého respektu k mezinárodním smlouvám a paktům, které jsme podepsali. Ze všeho nejvíc je však tato reakce projevem hluboké neznalosti problému a jeho kořenů. Represe, která musí platit, řeší následky, nikoli příčiny. Politika, která je kompetentní, však míří ke kořenům příčin. Kde jsou? 1. Romové nezvládli přechod k liberálním podmínkám trhu a demokracie. Zůstali v socialismu, propadli do sociálně zaostalých a okrajových pozic, které vedou k plné závislosti na sociální podpoře nebo ke vstupu do sféry nezákonnosti a kriminality. Romská menšina dnes ohrožuje perspektivy ostatních. Počínaje zoufalými výsledky romských dětí ve školství a nezaměstnaností, konče romskými prostitutkami a pracovní diskriminací nekvalifikovaných Romů, dochází pak k propojení sociální zaostalosti s rasovou příslušností a k ekonomicky a rasově stimulovanému pocitu ohrožení. 2. Česká společnost patří mezi postkomunistickými k výjimečným v tom, že usiluje o razantní reformy a rychlou prosperitu. Každý, kdo tento názor nesdílí, kdo ohrožuje prosperitu a stabilitu, kdo vyžaduje solidaritu a pomoc a kdo je jakýmkoli způsobem odlišný, je vnímán jako nepřítel a hrozba prosperitě. Nejsme antisemité, máme rádi Slováky i české exulanty, byť jsme se rozešli. Nesneseme však lidi jinak orientované a odlišné. (...) Egoismus a úzké soustředění na vlastní profit, pocit ohrožení od těch, kdo žijí a mluví jinak, to je základ českého rasismu vůči Cikánům, Vietnamcům nebo černochům, stejně jako báze podlézavosti vůči bohatým západním cizincům. 3. Od roku 1991 jsou bezpečnostním složkám známy politické ambice extremistů, jejich političtí i sponzorští příznivci i mezinárodní partneři. Přesto jsme nechali republikány proniknout do parlamentu a kopat do věnců v Terezíně, nechali jsme skinheads zorganizovat se, vyzbrojit, navázat mezinárodní kontakty a vydávat rasistické tiskoviny. Stohy „materiálů“ bezpečnostních a administrativních složek se neproměnily v různé akce na ochranu české demokracie, nemluvě o politice prevence. 4. Vládu diskvalifikuje neznalost a naprostý nedostatek informací o vývoji situace. Nejenže neusiluje o jejich získání, ale ministr odpovědný za národnostní problémy se při schůzkách s Romy chová jako blahorodí, které naslouchá a rozděljuje peníze, a nikoli jako někdo, kdo má problémy vnímat, předvídat a navrhnout vládě jejich řešení. Jen tak se mohlo stát, že ve chvíli krize premiér reagoval pouze apelem na zákon a trest. Vyčítám jemu, ale i hlavě státu, jakkoliv se otázkami rasismu a etnické netolerance zešířila a obecně zabývá, že ve chvíli brutální rasové agrese reagovali voláním po (samozřejmě) uplatnění zákona, nikoli jasným ujištěním, že Romové k této společnosti, k této kultuře a k této zemi patří a jsou našimi, a tím i jejich spoluobčany. 5. Extrémních rasistů v této společnosti není více než 12 procent. Není to málo, ale není to většina. Většina spoluobčanů čeká, co udělá stát, byť Romům nedůvěřují a bojí se jich. Apelují na všechny romské spoluobčany, aby věřili, že společně nepřipustíme, aby v Čechách našel rasismus svůj domov, aby věřili, že ve svých domovech nejsou cizinci. Musíme však tvrdě pracovat, v dobré vůli a společně, abychom toho dosáhli a vzájemně se našli. Tady, doma, v Čechách. (I. Gabal)

Následující dopis čtenáře z Ústí nad Labem však ukazuje, že podobné názory mohou být pro vysokoškolsky vzdělaného příslušníka majority nepřijatelné. Z hlediska dosavadního výkladu je zajímavé, že se tu v koncentrované podobě objevují momenty, o kterých už byla řeč: romská otázka je chápána jako náš problém s Romy (viz formulaci „*Občané a vláda to totiž s Romy a dalšími národnostmi nemají lehké*“), vražda Tibora Berkiho je pojmenována „*jako exces vykonaný na slušném Romovi*“ a vykládána výhradně v kontextu romské kriminality. V této souvislosti pak nepřekvapují ani pisatelovy pochybnosti o rasovém motivu (srov. „*Ostatně dosud není skutečný rasový podtext případu prokázán*“), ani to, že pachatelé rasově motivovaných násilných útoků označuje za „*radikály*“.

MFD 29.5.1995, s. 6

Vláda to s Romy opravdu nemá lehké
z dopisů redakci

Sociolog Ivan Gabal velice často publikuje své závěry, jak by se měla společnost chovat. Korunu těmto závěrům však nasadil svým článkem Berkiho Lethé, kde kritizuje rasistickou společnost a napadá vládu z nečinnosti. Občané této země však nejsou tak rasističtí, jak si pan Gabal myslí, a rovněž vláda a Jeho Blahorodí – odpovědný ministr nejsou rasisté. Občané a vláda to totiž s Romy a dalšími národnostmi nemají lehké. Žádný občan nemá proti Romovi a jinému občanu nic, pokud se tento poctivě živí. Vládě lze vytknout jedině to, že neselektivně podporuje "ubohé" nezaměstnané, poněkud Romy, aby si oni vzápětí přivydělávali nekale. To je problém věci a ne exces vykonaný na slušném Romovi Berkim. Ostatně dosud není skutečný rasový podtext případu prokázán.

Zabíjení jsou i Češi, ovšem bez publicity. Co tedy k vývodům pana Gabala? Měl by namísto rad národu a vládě vyrazit mezi lid cikánský a problémový a vysvětlovat, že je nemorální práce cikánské prostitutky za tisíc korun denně že by měla jít do továrny za sto šedesát korun. Měl by vysvětlit nezaměstnanému Romovi, že brát podporu od státu a přitom provozovat nekalou činnost je nemorální. Měl by vysvětlovat, že práce je matkou pokroku a že za lenost je Bůh potrestá. V ochotě respektovat občanskou morálku jsou Romové opravdu jiní. V tom je panu Gabalovi nutno dát za pravdu. Slušní lidé však takovouto jinakost nikdy nepřijmou, a i když jsou Češi národ mírumilovný, tak se vždy najde nějaký radikál, asi jako blecha v medvědím kožichu. Problém je však v tom, na koho jít tvrdě, zda na radikály, nebo na nepřizpůsobivé občany. Vždy se totiž najdou zastánci té či oné skupiny, aby ji pod rouškou lidských práv hájili. Ostatně plné kriminály dost vypovídají, také společnost něco stojí. Návody, jak zločinnost řešit, hledají dneska na celém světě, Česká republika není výjimkou.

(Dr. Jan Votruba, Ústí nad Labem)

3.8 Bodyho kritika vlády

Představitelé jednotlivých romských organizací, kteří se sešli ve Žďáru nad Sázavou po pohřbu Tibora Berkiho, opatření vlády proti projevům rasismu přivítali a žádali – zřejmě inspirováni komisí pro dohled nad vyšetřováním událostí na Národní třídě 17. listopadu 1989 – zřízení parlamentní komise pro dohled nad vyšetřováním všech rasově motivovaných trestných činů (viz 3.1). Jejich požadavek tlumočil vládě jediný Rom v tehdejší Poslanecké sněmovně, poslanec Levého bloku Ladislav Body (viz např. ČTK 25.5.95).¹⁹ Ten ve svém vystoupení označil Berkiho za „*dobrého*

¹⁹ L. Body mluvil také na pohřbu Tibora Berkiho. V svém projevu vládu obvinil z toho, že podobným činům není schopna zabránit, a vyzval Romy, aby si bránili sami.

ČTK 19.5.95

(...) Poslanec Ladislav Body (LB) ve svém vystoupení obvinil českou vládu z podílu na této tragické události. Vláda, jak řekl, by měla být schopna poctivě občany, kterým Berki byl, ochránit. Protože to není první tragický čin, přestává Body v tuto schopnost vlády věřit. Vyzval Romy, aby se spoléhali především na sebe a své rodiny proti násilí bránili.

(...)

otce, horníka, který od státu nic nechtěl” (SS 26.5.95, s. 3) a který byl zavražděn jen kvůli tomu, že byl Rom.

MFD 26.5.1995, s. 2

Body tvrdě obvinil Klausův kabinet, že nestíhá rasismus

(...)

„Zemřel, protože byl Rom, protože byl černý,” řekl včera v projevu, který poslanci označili za jedno z nejemotivnějších vystoupení, které si zatím v tomto volebním období v parlamentu vyslechli.

„Ministr práce a sociálních věcí Jindřich Vodička má o šest problémů víc, má šest sociálních případů,” prohlásil Body. „Pan Berki nechtěl od státu žádné výhody, chtěl mít jen klid na práci. Nechtěl od vlády ani ten věnec. Chtěl žít,” řekl.

(...)

(A. Kábelová)

Body také kritizoval vládu za to, že začala jednat teprve po vraždě Tibora Berkiho a nikoli už po rasově motivovaných trestných činech spáchaných v Klatovech, Písku a dalších městech.

ZN 26.5.95, s. 1,2

Poslanec Body obvinil vládu z podceňování rasismu

Ve velmi emotivním vystoupení obvinil včera vládu, soudce i policii z podcenění rasově motivovaných trestných činů poslanec Levého bloku L. Body. Vytkl jim, že jeho mnohá upozornění na složité postavení Romů neměla patřičnou odezvu. Podle jeho slov muselo dojít k vraždě Roma ve Žďáru nad Sázavou, aby „pan premiér bouchl do stolu a svolal na kobereček všechny své podřízené”. Položil v této souvislosti V. Klausovi otázku, proč vláda nereagovala nekompromisně už po vraždách Romů v Klatovech, Písku a dalších městech, a zeptal se, co bránilo premiérovi či prezidentovi vystoupit s odsuzujícím projevem v televizi, jak je to běžné v západních zemích, pokud dojde k rasově motivovanému zločinu. (...)

(V. Hlušíčková, M. Kudrnovská)

Podobně jako prezident upozornil na to, že k vraždě Tibora Berkiho došlo v týž den, kdy byl v Letech u Písku odhalen pomník Romům, kteří zahynuli v tamějším koncentračním táboře (viz 3.5) Vyznění jeho projevu bylo však diametrálně odlišné.

MFD 26.5.1995, s. 2

Body tvrdě obvinil Klausův kabinet, že nestíhá rasismus

(...)

Ve svém vystoupení se včera vrátil i k nedávnému odhalení památníku Romů, kteří zahynuli v koncentračním táboře v Letech u Písku. „Pan prezident tam řekl, že se nesmí opakovat nesmyslné vraždění Romů. V ten moment, kdy to říká, je zavražděn Rom Berki,” řekl poslanec Body. „V tom momentu, kdy pan prezident mluvil, začala bouřka, déšť a já jsem si říkal podle cikánských tradic, že se Cikáni zlobí, ti mrtví jeho slovům nevěří. Proto se zlobí,” téměř vykřikl Body. Poslanec řekl, že na místě památníku není skutečný hrob Romů. „Ten je asi o sto metrů dál. Ne na tom místě, kde se kladly věnce a kde byl odhalen památník. Stojí tam prasečinec. Stáli jsme po kolena v bahně a ve hnoji,” prohlásil. Body dále kritizoval fakt, že prezidentova ochranka, již označil za gorily, Romům nedovolila položit k prezidentovu věnci květy. „Já jsem potom zařval: ‘Romové za mnou!’, odstrčil

ZN 20.5.95, s. 2

Poslanec Levého bloku Body vyzval Romy, aby vzali ochranu do vlastních rukou

(...)

V závěru smutečního obřadu vyzval poslanec Poslanecké sněmovny Ladislav Body Romy, aby vzali ochranu svých životů do vlastních rukou. „Na policii a státní orgány se už nelze spolehnout,” prohlásil. Vyjádřil též nespokojenost s přístupem vlády ČR k romské menšině.

(...)

Jeho projev byl v přímém rozporu s projevem ministra Igora Němce.

jsem tu gorilu a řekl jsem: 'Gadžové postavili koncentrační tábor. Gadžové tam povraždili 600 Romů. Gadžové tam postavili prasečinec. A gadžové tam pokládají věnce.' To je výsměch lidskosti, postavit památník na prasečinci, to je unikum," řekl poslancům. Výrazem gadžo označují Romové ve svém jazyku lidi neromského původu. Vládu a prezidenta poslanec Body vyzval, aby příště na takové akce nechodili, protože je zneužívají jen pro svou popularitu u veřejnosti.

(...)

(A. Kábelová)

Na tuto část projevu ostře reagoval v LN Jiří Ruml. Jeho text je zajímavý tím, jak pracuje s dvojí identitou Bodyho, tj. identitou Roma, zástupce Romů v parlamentu a – v Rumlových očích jednoznačně diskreditující – identitou poslance Levého bloku.²⁰

LN 1.6.1995, s. 16

Body nezabodoval

Pan poslanec Body se zlobí na vládu i na prezidenta, že pouze předstírají, jací jsou demokraté. Kdyby to pan Body pronesl kdekoli jako poslanec Levého bloku, příliš bych se tomu nedivil, poslanci tohoto zabarvení to mají jaksí v popisu práce, ale on s tímto populistickým výrokem vystoupil jako jediný zástupce Romů v našem zákonodárném sboru. A dal tak svým hanlivým výrazem gadžové najevo, že míní do budoucna rozlišovat nejen podle politické, nýbrž i poněkud jiné příslušnosti. To je podle mne dost nebezpečné, neboť tím jen prohlubuje fobii z rasové nesnášenlivosti. Hovořil jsem o tomto problému nejednou s Romy, trvale usídlenými na jihu Čech, a ptal se jich na význam slova gadžo. Řekli mi, že pro jejich ještě kočující prapředky to bylo něco jako pan , po jejich taky raj. Tedy spíš hodnocení třídního původu. Jestli to pan poslanec za Levý blok mínil ve stejném duchu, pouze tím potvrdil svou přichylnost k prapředkům komunistickým. A tím ostatním Romům moc neposloužil.

(...)

(J. Ruml)

4. Závěr

Psaní o vraždě Tibora Berkiho (ale i konání vlády) bylo rozhodujícím způsobem ovlivněno tím, že oběť byla vnímána jako „slušný Rom“, viz např. pojmenování „*občan romského původu*“, „*otec pěti dětí*“. Protože oběť byla „*nevinná*“, vražda nemohla mít jiný než rasový motiv, resp. byla „*bez motivu*“. Tím se na úkor obvyklých spekulací o romské odvetě a úvah o sociální nepřizpůsobivosti Romů a potřebě jejich integrace otevřel prostor pro diskusi o otevřeném i latentním rasismu majority a o potřebě její výchovy k větší toleranci. Zapojování vraždy Roma do kontextu romské kriminality, přítomné v reakcích „řadových“ občanů a v extrémní podobě v prohlášení republikánů, ale ukazuje, že sama příslušnost k „problémovému“ etniku může být i v případě vraždy slušného Roma vnímána (nikoli akceptována) jako motiv.²¹

²⁰ K tomu srov. i článek *Vytloukání politického kapitálu* (LN 30.5.1995):

(...)

Diskuse kolem rasově motivované trestné činnosti má kromě věcného i svůj politický rozměr. Poslanec Body není žádným obhájcem romské komunity, ale poslancem za postkomunistickou stranu. Tomáš Sokol je především opoziční politik a nikoli obhájce lidských práv. Je zcela legitimní, když opoziční politikové útočí proti vládě. Ostudné však je, když politický kapitál vytloukají nad hrobem zavražděného člověka.

P. Svora

²¹ Jak ukázali Eglin a Hester v analýze tzv. montrealského masakru, sama příslušnost oběti k jisté kategorii, v tomto případě ke kategorii „feministky“, v jiných např. ke kategorii „tulák“ nebo „teplouš“, může posloužit jako dostačující odpověď na otázku po motivu vraždy (srov. Eglin, Hester, 1999, s. 212).

Seznam citovaných agenturních zpráv a novinových článků

- Tři mladíci vraždili ve Žďáru nad Sázavou. ČTK 15.5.95 19.5.95.
- Havel odhalil pomník romským obětem války. Práce 15.5.95, s. 1.
- ke: Ubili Roma baseballovou pálkou. Právo 16.5.95, s. 5.
- ČTK: Roma ubili baseballovou pálkou. MFD 16.5.1995, s. 21.
- J. Čada: Skini vraždili baseballovou pálkou. Holé lebky ubily Roma ze Žďáru nad Sázavou Blesk 16.5.95, s.1.
- Tři mladíci obviněni z rasové vraždy. LN 16.5.95, s. 4.
- aza: Skini utloukli otce pěti dětí. Rodina z hrůzy utíká. Expres 16.5.95, s.1.
- ina: Za většinou rasově motivovaných deliktů jsou skinheadi. MFD 16.5.95, s. 2.
- ROI pro občanskou kontrolu plnění ministerského rozhodnutí. ČTK 17.5.95
- R. Bartoníček, J. Haid: Děti sledovaly, jak jim skin umlátil otce. MFD 17.5.95, s. 3.
- J. Hajný: Musel zemřít Tibor Berky? P 17.5.95. s. 1.
- M. Korecký: Tvrdě proti rasistickým činům. LN 17.5.95, s.1.
- ve: Tvrdě proti rasistickým činům. SS 17.5.95.
- if, vž: V souvislosti s vraždou romského otce pěti dětí vyhlásil premiér Klaus válku rasismu. Práce 17.5.95, s. 1.
- J. Götzová: Vláda, policie a justice půjdou tvrdě po rasistech. Právo 17.5.95, s. 1.
- Rober Dengler: Proti extremismu nejen na papíře. Právo 17.5.95, s. 4.
- fra: Razantní STOP českému rasismu! Premiér ořesen brutální vraždou otce pěti dětí. Expres 17.5.95, s. 2.
- Jitka Fraňková: Rasismu postavit pevnou hráz. Vzácná shoda poslanců k opatřením premiéra. Expres 18.5.95, s. 2.
- ČTK: Státní zástupce: Žďárský případ je ukázkovou rasovou vraždou. P 18.5.95, s. 1.
- Jste pro přísnější postihování rasistických projevů? P 18.5.95, s. 2.
- zav, ČTK: Žďárský případ rasovou vraždou. Právo 18.5.95, s. 2.
- M. Hekrdla: Rasismus a bouchnutí do stolu. Právo 18.5.95, s. 4.
- L. Jakl, B. Pečinka: Vražda. LN 18.5.1995, s. 1.
- Skini jsou nejnenávislivější. Expres 18.5.95, s. 2.
- Rasista obtěžuje akvaristy. Na pražském sídlišti je vylepován nápis „Jen pro bílé“. Blesk 18.5.95, s. 1.
- Kalvoda pro zvýšení trestů za rasově motivované činy. ČTK 19.5.95.
- I. Jemelka: Rasismus a nacionalismus jako sociální infekce mnoha občanů. DT 19.5.95, s. 3.
- Čtvrtý pachatel má přezdívkou. Ubití Roma ve Žďáru nad Sázavou je ukázková rasová vražda. Expres 19.5.95.
- K. Chalupa: V Maďarsku mají podobné problémy s rasismem jako v České republice. T 19.5.95.
- brr, rg: Pohřeb Roma vyústil v debatu o rasismu. MFD 20.5.1995, s. 1,3.
- Poslanec Levého bloku Body vyzval Romy, aby vzali ochranu do vlastních rukou. ZN 20.5.95, s. 2.
- js, ČTK: Čtvrtý účastník vraždy Tibora berkiho se přihlásil na policii. P 20.5.95. s. 1,2.
- aza: Roma Tibora Berkiho zavraždil rasismus. Matka (38) obviněného skina (17) hájí slovy „Vždyť je to puberťák!“ Expres 20.5.95, s. 6.
- Rasismus by neměla řešit pouze vláda. ČTK 21.5.95.
- Za rasové útoky hrozí přísnější tresty. MFD 22.5.95, s. 1.
- Z. Heřman: Většina z nás je nakažena rasismem. SS 22.5.95, s. 5.
- J. Boček: Skini, Romové, my. Právo 23.5.95, s. 4.
- I. Gabal: Berkiho Lethé. MFD 24.5.95, s. 13.
- R. Bartoníček: Rodiče skina vyšetřovaného kvůli vraždě prožívají šok. MFD 24.5.1995, s. 1.
- J. Novák: Jak je nutné řešit problém rasismu. MFD 25.5.95, s. 12.

M. Korecký, M. Maňák: O zpřísnění trestů se polemizuje. Podle ministra spravedlnosti není zvýšení sazeb systémový krok. LN 26.5.1995, s. 3.
A. Kábelová: Body tvrdě obvinil Klausův kabinet, že nestíhá rasismus. MFD 26.5.1995, s. 2.
V. Hlušíčková, M. Kudrnovská: Poslanec Body obvinil vládu z podceňování rasismu. ZN 26.5.95, s. 1,2.
Vrchní rabín a federace židovských obcí proti rasismu. ČTK 29.5.95.
Mezi námi a Romy je sociální propast (Z redakční pošty). P 29.5.95, s. 5.
P. Svora: Vytloukání politického kapitálu. LN 30.5.1995, s. 5.
J. Ruml: Body nezabodoval. LN 1.6.1995, s. 16.

Literatura

Eglin, P, Hester, S. (1999). Moral order and the Montreal massacre: a story of membership categorization analysis. In P. L. Jalbert (ed.) *Media studies: ethnomethodological approaches*. Lanham, New York, Oxford: University Press of America, 195-230.
Nekvapil J. (1999/2000). Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel. *Češtinář* 10, 80 - 87 (viz též <http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/nekvapil.html>).

Summary

“A Model Racial Murder ” (The Murder of Tibor Berki in the Czech Press)

The article considers texts published in the Czech press in reaction to a brutal racially motivated murder in Žďár n. Sázavou in 1995. The analysis considered the ways of portraying the attackers and the victim, the description and evaluation of the event and how its contextualisation showed that the decisive element for how the event was presented in the press and how it was seen by other people who commented publicly on the events (politicians) was the description of the victim as a “respectable Romany”. In the Czech public discourse, the murder of Tibor Berki became a typical case of “pure” racially motivated murder, i.e. a murder without any motive other than the racial one, primarily because the repetition of facts showing that the victim was blameless served to show him as an exceptional and basically unrepresentative member of his ethnic group. At the same time, the case was repeatedly treated as extreme and exceptional, with the more or less explicit comparison with other cases of racial violence in which the perpetrators were also skinheads and the victims Romanies. Written and verbal statements by politicians stressed the exceptional nature of this case, seeing it as a “totally unprovoked attack” and the victim as “entirely innocent”, and implying that other cases were “skirmishes” between Romanies and skinheads in which both groups could be considered to share the guilt. In order for a violent crime against a Romany to be seen as clearly racially motivated, it was necessary to show the victim as an atypical member of the Romany minority, suggesting that if the victim was more “representative”, i.e. less innocent, other motives were more liable to be accepted. This could also be seen in readers’ letters published in several papers. These showed that even a case in which a Romany was a victim of a crime could lead to a discussion of the question of the “Romany crime rate” and that a part of the majority Czech population perceived the problem of racial violence in this context.

The events and the government’s promise to take stronger action to combat racism and extremist groups led to a more general discussion in the Czech media of racially motivated violence and the problems of the Romany minority in the Czech Republic. These reactions show that the discourse on this question was marked by other political contexts, since individual commentators and politicians often assumed a position according to their position on the conflicts between liberals and socialists, or as supporters or opponents of state intervention in society, which was the dominant political discourse in the Czech Republic at that time.